

BOSNA HERSEK

TARIM SEKTÖRÜ PAZAR ARAŞTIRMASI RAPORU

Tarih : Haziran 2025

Raporu Hazırlayan: Saraybosna Ticaret Müşavirliği

SEKTÖR RAPORLARI FORMATI (MAL TİCARETİ)

1. Bosna Hersek Pazarında Tarım Sektörü

1.1 Tarımsal Üretim

Ülkede üretilen başlıca tarım ürünleri arasında tahıl, mısır, yem, yağlık tohum, bakliyat, kök ve yumrulu bitkiler ile sebzeler yer almaktadır. Buğday, mısır, yulaf, arpa Bosna bölgesinin, tütün, pamuk, üzüm ve diğer meyveler ise Hersek Bölgesinin başlıca tarım ürünleridir. Meyve ve sebze üretimi, mikro klimalar sayesinde çeşitlilik arz etmektedir.

Tablo: Bosna Hersek'te Üretilen Başlıca Tarım Ürünleri

Ürün Adı	Birim	Miktar
Tavuk yumurtası, taze	1000 adet	770.563
Mısır	ton	698.289
Sığırların çiğ sütü	ton	580.214
Diğer sebzeler, taze	ton	542.744
Patates	ton	366.354
Erik	ton	269.619
Buğday	ton	228.012
Elma	ton	190.263
Arpa	ton	75.561
Tavuk eti, taze veya soğutulmuş	ton	70.620
Domates	ton	51.075
Armut	ton	46.185
Soğan ve arpacık soğanı, kuru (kurutulmuş hariç)	ton	35.312
Şeftali ve nektarin	ton	34.626
Yulaf	ton	34.490
Lahana	ton	29.115
Soya fasülyesi	ton	28.127
Üzüm	ton	26.674
Acı biber ve biber, yeşil (Capsicum ve Pimenta cinsi)	ton	24.424
Acı biber ve biber, kuru (Capsicum ve Pimenta cinsi), çiğ	ton	24.269
Ceviz, (kabuklu)	ton	23.354
Kiraz	ton	21.382
Karpuz	ton	19.935
Tritikale	ton	18.861
Kuşne	ton	16.250
Fasulye, kuru	ton	13.938
Salatalık ve kornişon	ton	12.157
Ahududu	ton	12.080

Kaynak: FAO

Bosna Hersek (BH) İstatistik Ajansı'nın en güncel 2023 yılı istatistik verilerine göre tarımsal gayri safi yurt içi hasıla (GSYİH) yaklaşık 1,19 milyar Avro olarak gerçekleşmiş ve toplam GSYİH'den %4,65 oranında pay almıştır. Yıllar itibariyle tarım sektörünün GSYİH'daki payı düşüş göstermektedir (2016: %6,17, 2017: %5,43, 2018: %5,72, 2019: %5,45, 2020: %5,91, 2021: %5,02, 2022: %4,83, 2023: %4,65). Sabit fiyatlarla (bir önceki yılın fiyatlarına göre) bu sektörün üretimi yıllar itibariyle Avro cinsinden şu şekildedir: 2016 yılında 962.725,48 EUR, 2017 yılında 876.580,99 EUR, 2018 yılında 964.172,94 EUR, 2019 yılında 970.075,19 EUR, 2020 yılında 1.064.836,42 EUR, 2021 yılında 964.969,51 EUR, 2022 yılında 1.019.418,81 EUR ve 2023 yılında 1.107.537,84 EUR olarak gerçekleşmiştir.

1.2 Ortalama Üretici Fiyatları

BH İstatistik Ajansı üretici fiyatlarını açıklarken 2020 yılını baz almaktadır. Bu suretle 2023 yılında tarımsal üretici fiyatları 2020 yılına göre %47,5 oranında artış kaydederken; 2024 yılında ise bu oran %44,9 olarak gerçekleşmiştir.

1.3 Tarım Sektöründe Üretici Yerli Firmalara ve Üretici Birlikleri/Derneklerine İlişkin Bilgiler

BH'nin tarım sektöründe önde gelen şirketleri; ülkenin en büyük market zinciri olan ve muhtelif ürünleri de ürettiren Bingo d.o.o., bitkisel yağ üreticisi Bimal d.d., elma ve armut üretiminde Agroimpex d.o.o., kırmızı et ve kanatlı eti sektöründe Mušanović d.o.o., Madi d.o.o., Akova Impex d.o.o., Ovako d.o.o., ve en büyük süt üreticileri Mlijekoprodukt d.o.o. ve Meggle Mljekara d.o.o. olarak öne çıkmaktadır

BH'de tarım ürünlerinin üretimi ve işlenmesi alanında faaliyet gösteren şirketleri bir çatı altında toplayan kuruluşlar ticaret odaları bünyesinde yapılandırılmıştır. Bu kuruluşlar genellikle sektörel koordinasyon, destek ve politika oluşturma açısından önemli roller üstlenir. Bu minvalde BH Ticaret Odası bünyesinde BH Tarım ve Gıda Sanayi Birliği ve entiteler düzeyinde BH Federasyonu Çiftçiler Derneği ile RS Tarım ve Gıda Sanayicileri Derneği'nden bahsedilebilir.

BH Federasyonu Çiftçiler Derneği

Nedžad Bićo

Telefon: +387 62 359 649

İletişim: <https://www.facebook.com/p/Udruzenje-poljoprivrednika-Federacije-Bosne-i-Hercegovine-100083589991232/>

Republika Srpska Tarım ve Gıda Sanayicileri Derneği

Dragan Šepa

Telefon: +387 51 493 130

E-posta: dragans@komorars.ba

Tarım ve Gıda Sanayi Derneği

BH Ticaret Odası bünyesinde yapılandırılmış olup, aşağıdaki örgütlenme biçimleri altında bir araya gelmektedir:

- ✓ BH Alkolsüz İçecekler ve Su Üreticileri Derneği;
- ✓ BH Bira Üreticileri Derneği;
- ✓ BH Şarap Üreticileri Derneği;

- ✓ Tıbbi Otlar ve Orman Meyveleri Üretimi, Toplanması ve İşlenmesi Derneği;
- ✓ Süt ve Süt Ürünleri Üreticileri Derneği; Et ve Et Ürünleri İşleyicileri Derneği.

İletişim: Tijana Muhamedagić

Telefon: +387 33 566 183

E-posta: tijana.muhamedagic@komorabih.ba

Web : <https://komorabih.ba/asocijacija-poljoprivredne-industrije/>

1.4 Tarım Sektöründe Perakende ve Toptan Satışlara İlişkin Bilgi

BH’de tarım ürünleri başta pazar yerleri olmak üzere market ve hipermarketlerde satılmaktadır. Genellikle taze meyve ve sebze alışverişinin yapıldığı merkezi yerlerde yer alan pazarlar yerel toplulukların bir araya geldiği yerler olmaları açısından yerel kültürde ve ekonomide özel bir öneme sahiptir. BH İç Ticaret Kanunu’na göre perakende pazar, tarım ve gıda ürünlerinin perakende ticaretinin olağan şekilde yapıldığı örgütlenmiş ve düzenlenmiş yerlerdir. Konumları itibarıyla pazarlar genellikle şehir veya kasabaların merkezlerinde, yayaların kolayca ulaşabileceği yerlerde bulunur. Satıcılar ürünlerini sergilemek için sıklıkla çadırlar veya geçici tezgahlar kullanırlar. Bu tezgahlarda genellikle taze meyve-sebze, et, süt ürünleri ve reçel, konserve gibi çeşitli ev yapımı ürünler de satılabilmektedir. Fiyatlar genellikle serbest piyasa koşullarında belirlenmektedir. Süpermarketler pazar yerlerine göre daha uygun fiyatlı ürünler sunmalarıyla bilinirler.

Toptan satışlar ise büyük şehirlerde organize bölgelerde yapılmaktadır. Saraybosna şehrinde Heco Meyve Sebze Hali, Brcko Distrikt’te ise Arizona Market tarım ürünleri dahil muhtelif gıda malzemelerinin toptan satıldığı yerler olarak öne çıkmaktadır.

2. Ülkenin Sektörde Dış Ticareti

2.1 Tarım Sektöründe Ülkenin En Fazla İthalat Gerçekleştirdiği İlk 10 Ülke (2024)

Sıra	Ülke Adı	İthalat Değeri (1000\$)	Pay (%)
1	Sırbistan	681.590	24,3%
2	Hırvatistan	336.121	12,0%
3	Almanya	227.696	8,1%
4	İtalya	185.801	6,6%
5	Macaristan	157.775	5,6%
6	Brezilya	147.351	5,3%
7	Polonya	146.811	5,2%
8	Hollanda	113.003	4,0%
9	Türkiye	83.985	3,0%
10	Avusturya	73.303	2,6%
Toplam Tarım İthalatı		2.803.939	100%

Kaynak: BH İstatistik Ajansı

BH'nin tarım ürünleri ithalatında ağırlıklı olarak komşu ve Avrupa Birliği (AB) ülkeleri ön plana çıkarken, **eski Yugoslavya ülkelerinin toplam ithalat içindeki %40'a varan payı** dikkat çekmektedir. BH'ye tarım ürünleri ihracatını her yıl istikrarlı bir şekilde artıran Türkiye ise %3'lük pay (84 milyon Dolar) ile dokuzuncu sırada yer almaktadır.

2.2 Tarım Sektöründe Ülkenin En Fazla İhracat Gerçekleştirdiği İlk 10 Ülke (2024)

Sıra	Ülke Adı	İhracat Değeri (1000\$)	Pay (%)
1	Sırbistan	144.214	22,8%
2	Hırvatistan	127.477	20,1%
3	Karadağ	73.141	11,5%
4	Kuzey Makedonya	48.398	7,6%
5	Türkiye	41.392	6,5%
6	Slovenya	36.138	5,7%
7	İtalya	23.574	3,7%
8	Almanya	23.035	3,6%
9	Avusturya	15.565	2,5%
10	Fransa	12.232	1,9%
Toplam Tarım İhracatı		633.695	100%

Kaynak: BH İstatistik Ajansı

BH'nin tarım ürünleri ihracatında ağırlıklı olarak komşu ve Avrupa Birliği ülkeleri ön plana çıkarken, ihracatının yaklaşık %68'inin eski Yugoslavya ülkelerine yapması dikkat çekmektedir. 2020 yılında BH'nin tarım ürünleri ihracatında üçüncü sırada (78,6 milyon Dolar) bulunan Türkiye, 2024 yılında %6,5'lik pay (41,4 milyon Dolar) ile beşinci sırada yer almaktadır.

2.3 Tarım Sektöründe Bosna Hersek'in En Fazla İthalat Yaptığı İlk 10 Ürün (2024)

GTİP Kodu (6'lı)	Ürün Adı	İthalat Değeri (\$)	Türkiye'den İthalatı (\$)	Türkiye'nin Payı (%)
2106.90	Diğer gıda müstahzarları	161.453.000	2.766.000	%1,71
0201.20	Büyükbaş hayvanların eti (taze veya soğutulmuş)	146.966.000	-	-
2203.00	Malttan üretilen biralar	101.850.000	-	-
2202.10	Sular (mineral sular ve gazlı sular dâhil)	84.567.000	-	-
2402.20	Tütün içeren sigaralar	83.117.000	-	-
0901.11	Kahve	77.007.000	-	-
2309.90	Hayvan gıdası olarak kullanılan müstahzarlar	73.030.000	-	-
1001.99	Adi buğday	65.511.000	-	-
1905.90	Ekmekçilik mamulleri (ekmek,pasta,kek,bisküvi)	62.599.000	4.164.000	%6,65
1806.90	Çikolata ve kakao içeren diğer gıda müstahzarları	57.488.000	1.902.000	%3,31

Kaynak: BH İstatistik Ajansı

2.4 Tarım Sektöründe Bosna Hersek'in En Fazla İhracat Yaptığı İlk 10 Ürün (2024)

GTİP Kodu (6'h)	Ürün Adı	İhracat Değeri (\$)	Türkiye'ye İhracatı (\$)	Türkiye'nin Payı (%)
1512.19	Ayçiçeği tohumu ve aspir yağları ve fraksiyonları	49.210.000	15.206.000	%30,90
0401.20	Süt ve krema (İçerdiği katı yağ oranı %1 - %6)	43.437.000	-	-
1602.32	İşlenmiş Kanatlı Eti ve Sakatatı	40.307.000	-	-
0811.20	Ahududu, böğürtlen,dut, loganberrier, frenk üzümü ve beктаşı üzümü	29.343.000	290.000	%0,99
2202.10	Sular (mineral sular ve gazlı sular dâhil)	28.939.000	-	-
1905.31	Tatlı bisküviler	28.445.000	-	-
1905.32	Waffle ve gofretler	23.288.000	-	-
0207.13	Parça halindeki et ve sakatat (taze veya soğutumuş)	17.477.000	-	-
1905.90	Ekmekçilik mamulleri (ekmek,pasta,kek,bisküvi)	15.988.000	14.000	%0,09
1101.00	Buğday unu veya mahlut unu	15.450.000	7.122.000	%46,10

Kaynak: BH İstatistik Ajansı

BH'nin tarım ürünleri ihracatında Türkiye'nin en fazla paya sahip olduğu ürün grupları olarak; ham ayçiçek tohumu ve yağı, kanola yağı ile buğday unu sayılabilmektedir.

3. Tarım Sektöründe Ülkemizden İhracat (Değer ve Miktar)

BH'nin tarım ürünleri ithalatında Türkiye'nin en fazla paya sahip olduğu ürün grupları olarak; yaş meyve ve sebze ürünleri, şekerli mamuller, kanatlı eti, fındık ve ekmekçilik mamulleri sayılabilmektedir.

3.1 Ülkemizin Bosna Hersek'e Tarım Ürünleri İhracatı (1.000 \$)

Sıra	GTİP Kodu (6'lı)	Ürün Adı	2020	2021	2022	2023	2024
1.	0207.14	Kanatlı Eti (dondurulmuş)	1.010	1.966	4.900	6.742	6.726
2.	1704.90	Kakao içermeyen diğer şeker mamulleri	2.735	3.876	4.839	6.254	6.438
3.	0702.00	Domates (taze/soğutulmuş)	3.065	4.947	4.434	5.211	5.748
4.	1905.90	Diğer ekmekçilik mamulleri	2.698	3.733	3.786	4.722	3.947
5.	0805.50	Limon (taze veya kurutulmuş)	3.742	5.008	4.251	4.578	3.836
6.	0709.60	Capsicum veya pimenta cinsi meyveler (biber vs)	2.001	2.326	2.307	2.992	3.182
7.	0805.21	Mandarin (taze veya kurutulmuş)	2.070	2.555	2.768	2.371	3.076
8.	2106.90	Tarifenin başka yerinde yer almayan gıda müstahzarları	1.116	1.593	1.621	3.028	3.042
9.	1902.19	Makarna	1.699	1.988	2.242	2.087	2.854
10.	2102.10	Canlı mayalar	733	525	1.123	1.691	1.899
GENEL TOPLAM*			43.103	57.083	63.567	73.326	74.202

Kaynak: TÜİK

Diğer taraftan, ülkemiz ile BH tarafından açıklanan dış ticaret verileri arasında önemli sayılabilecek seviyede farklılıklar görülebilmektedir. Bu konuda BH İstatistik Ajansı'ndan alınan resmi cevapta; **mezkur farklılığın temel sebebinin farklı istatistiki yöntemler kullanılması olduğu**; ülkeye yapılan ithalat verilerinin işlenmesinde ihracat ülkesi kriteri yerine Eurostat tarafından önerildiği belirtilen menşe ülke esasının benimsendiği; bu nedenle, ülkemiz menşeli bir ürün farklı ülkelerden Bosna Hersek'e ithal edildiğinde de söz konusu ithalatın Türkiye'den yapılmış olarak addedildiği; nitekim, BH ve Çin Halk Cumhuriyeti verileri arasında da ciddi farklılıklar görüldüğü belirtilmiştir.

3.2 Ülkemizin Bosna Hersek'e Tarım Ürünleri İhracatı (Miktar-ton)

Sıra	GTİP Kodu (6'lı)	Ürün Adı	2020	2021	2022	2023	2024
1.	070200	Domates(taze/soğutulmuş)	7.159	11.337	8.545	9.167	9.254
2.	080550	Limon (taze veya kurutulmuş)	7.986	12.125	10.141	10.588	9.130
3.	080521	Mandarin (taze veya kurutulmuş)	5.300	6.075	6.444	5.005	6.403
4.	080711	Karpuzlar (taze)	4.494	13.090	6.713	9.068	4.885
5.	070960	Capsicum veya pimenta cinsi meyveler (biber vs)	3.965	4.484	3.861	4.623	4.515
6.	190219	Makarna	2.897	2.835	2.908	2.668	3.713
7.	080510	Portakal (taze veya kurutulmuş)	3.675	1.349	4.086	2.074	3.252
8.	170490	Kakao içermeyen diğer şeker mamulleri	1.291	1.681	1.911	2.110	2.206
9.	020714	Horoz ve tavukların parçalanmış et ve sakatatı (dondurulmuş)	530	806	1.802	2.344	1.921
10.	081090	Diğer meyveler (taze)	1.872	1.688	1.556	1.335	1.558
GENEL TOPLAM*			54.646	75.828	67.470	69.670	66.539

Kaynak: TÜİK

4. Tarım Ürünleri Sektöründe İhracat Yoluyla Pazara Giriş

4.1 Sektör İçin Hedef Bölgeler/Şehirler/Eyaletler

BH'nin tarım ürünleri ithalatında genelde nüfusun ve sanayinin daha fazla gelişmiş olduğu yerler ön plana çıkmakta olup, bu minvalde Saraybosna Kantonu, Zenica-Doboy Kantonu, Tuzla Kantonu, Hersek-Neretva Kantonu, Una-Sana Kantonu ile Banja Luka şehri çevresinin hedeflenmesinde fayda görülmektedir.

4.2 Sektörde Önde Gelen Firmalar ve Pazarın Yapısı

4.2.1 İlgili Oda/Birlik/Dernek/STKlar ve İletişim Bilgileri

BH’de tarım sektöründe faaliyet gösteren dernekler oldukça küçük ölçekli ve kurumsallıktan uzak bir şekilde faaliyet göstermektedirler. Buna karşılık BH’de tarım ürünlerinin üretimi ve işlenmesi alanında faaliyet gösteren şirketleri bir çatı altında toplayan kuruluşlar ticaret odaları bünyesinde yapılandırılmıştır.

- BH Dış Ticaret Odası (<https://komorabih.ba/asocijacija-poljoprivredne-industrije/>)
- BH Federasyonu Ticaret Odası (<https://kfbih.com/>)
- Republika Srpska Ticaret Odası (<https://komorars.ba/poljoprivreda/>)

4.2.2. İthalatçı Firma Bilgisi Alınabilecek Açık Kaynaklar

BH’de ithalatçı firma bilgilerinin temin edilebileceği açık bir kaynak bulunmamakta olup, söz konusu talepler Bakanlığımızın Müşavire Danışın uygulaması (<https://musaviredanisin.ticaret.gov.tr/>) üzerinden Müşavirliğimize iletilmesi halinde ilgili sektördeki alıcı firmalara ilişkin bilgiler paylaşılabilecektir.

4.3 Tarım Ürünleri İthalatında Zorunlu Belgeler

Genel olarak gümrüğe ibraz edilecek belgeler ithal edilecek ürüne bağlı olarak farklılık arz edebilmekte olup, ürünlerin serbest dolaşıma sokulması ve/veya diğer gümrük işlemlerinin gerçekleştirilmesi için BH’de ikamet eden/faaliyet gösteren gerçek/tüzel kişinin gümrüğe ibraz edilmesi gereken başvuru formları, belgeler ve yerine getirilmesi gereken tüm diğer şartlar, BH’de ikamet eden/faaliyet gösteren gerçek/tüzel kişinin sorumluluğu altındadır.

BH’nin üç resmi dilinden birinde (Boşnakça, Sırpça veya Hırvatça) doldurulmuş ve adı geçen kişi veya yetkili bir temsilci tarafından sunulan gümrük beyannamesi ile birlikte ithalat yapılmalıdır. Beyanname ekinde ilgili tüm belgeler (Ticari Fatura, Nakliye ve Sigorta Belgeleri, Dolaşım Belgesi, Konşimento, Paketleme Listesi, Pro-Forma Faturasını ithalatçı tarafından talep edilebilir, ürünün çeşidine bağlı olarak serbest dolaşıma sokulması için ilgili mevzuatlar gereğince talep edilen tüm diğer belgeler (örn. Veteriner/Sağlık/Bitki Sağlık/Kalite Kontrol gibi belgeleri) eşlik etmelidir. Gümrük müfettişleri, eşyanın gümrük beyannamesindeki bilgilere uygunluğunu belirlemek için gerekli incelemeyi yapmaya ve gerekli durumlarda numune almaya yetkilidir.

Hayvansal ürünler	Veteriner sağlık sertifikasının modeli, BH ile T.C. arasında uyumlaştırılmış olması gerekmektedir. Uyumlaştırılmış veteriner sağlık sertifikaları: - İnsan tüketimine yönelik kompozit ürünlerin BH'ye ithalatı için veteriner sağlık sertifikası, - İnsan tüketimine yönelik bal ve diğer bal ürünlerinin BH'ye ithalatı için veteriner sağlık sertifikası, - Kümes hayvanları etinin BH'ye ithalatı için veteriner sağlık sertifikası, - Mekanik olarak ayrılmış etin BH'ye ithalatı için veteriner sağlık sertifikası, - Et ürünleri ve işlenmiş mide, mesane ve bağırsakların BH'ye ithalatı için veteriner sağlık sertifikası, - İnsan tüketimine yönelik süt ürünlerinin BH'ye ithalatı için veteriner sağlık sertifikası, - İnsan tüketimine yönelik olmayan işlenmiş hayvansal proteinler için veteriner sertifikası, bu tür proteinleri içeren evcil hayvan maması dışındaki karışımlar ve ürünler dahil, BH'ye gönderilmek/veya BH üzerinden transit geçmek üzere, - Konserve evcil hayvan maması dışındaki işlenmiş evcil hayvan mamalarının BH'ye ithalatı için veteriner sağlık sertifikası - Hayvansal olmayan yem ihracatı için veteriner sertifikası - İnsan tüketimi için jelatinin BH'ye ithalatı için veteriner sağlık sertifikası - Çiğneme kemiğinin (dog chews) BH'ye ithalatı için veteriner sağlık sertifikası
Yaş Meyve ve Sebze	Bitki Sağlık Sertifikası BH'de yaş meyve ve sebze ithalatı için gerekli belgeler ve takip edilmesi gereken prosedürler için Bitki Sağlığı Koruma Uluslararası Sözleşmesi (IPPC) kapsamında zorunlu olan uluslararası standartlar ISPM 12 ve ISMP 15 uygulanmaktadır. Bitki sağlığı kontrolüne tabii ürünlerin ve meyvelerin cinsleri; Citrus L., Fortunella Swingle, Poncirus Raf., onların hibridleri, Mamordica L., Solanum melongena L., Annona L., Cydonia Mill., Diospyros L., Malus Mill., Mangifera L., Passiflora L., Prunus L., Psidium L., Pyrus L., Ribes L. Syzygium Geartn. I Vaccinium L., patates yumruları Solanumtuberosum L. gibi
Diğer Gıda Ürünleri	Sağlık Sertifikası
Not: Uluslararası mevzuatta meydana gelen değişiklikler nedeniyle özellikle Hayvansal, Bitkisel ve Gıda ürünlerinin ihracatında güncel bilgiler için Tarım Bakanlığımız ile irtibata geçilmesinde fayda görülmektedir.	

4.4 Sektörde sevk öncesi inceleme zorunluluğu var mıdır?

Sevkiyat öncesi muayene BH'de zorunlu olmayıp, ithalatçı tarafından talep edilebilmektedir.

4.5 Sektördeki Önemli Fuarlar ve Tarihleri

Sıra No	TARİH	FUAR ADI	ŞEHİR/YER	DÜZENLEYEN	İLETİŞİM
1.	13.06.- 14.06.2025	Uluslararası tarım, ekonomi ve turizm fuarı “Ahududu günleri” – Bratunac 2025	Bratunac	Bratunac Belediyesi	Tel: 00387 56 410 176 E-mail: profiteamsa@gmail.com www.profitteam.ba
2.	17.06.- 19.06.2025	Saraybosna Helal Fuarı (Halal Expo Sarajevo)	Saraybosna	Rekaz d.o.o.	Tel: +387 62 200 220 E-mail: info@halalexposarajevo.com www.halalexposarajevo.com
3.	27.08.- 30.08.2025	Uluslararası tarım ve gıda fuarı „Erik Fuarı“	Gradačac-“Skenderija” spor salonu	Gradačac Belediyesi Turizm Birliği	Tel: 00387 35 817 222 E-mail: prijava@gradacackisajam.ba www.gradacackisajam.ba
4.	08.09.- 13.09.2025	Uluslararası arıcılık ve arıcılık malzemeleri fuarı ”Bee Fest”	Saraybosna- Alija Izetbegović Kurtuluş Meydanı	Dio Srca Sarajevo ve Promocult Derneği- Sarajevo	Tel: 00387 61 100 415 E-mail: bee@tea.fest.ba www.bee.tea-fest.ba
5.	15.09.- 16.09.2025.	Tarım, gıda ve turizm fuarı “ERİK GÜNLERİ”	Prozor-Rama Prozor spor salonu	Prozor Rama Belediyesi	Tel: 00387 36 578 259 E-mail: razvoj@prozor-rama.org www.prozor-rama.org
6.	10.09.- 13.09.2025.	Genel BH Fuarı “ZEPS” (Milli Katılım)	Zenica Kamberovića Meydanı	Tapas doo	Tel: 00387 61 036 906 00387 61 230 064 E-mail: info@zeps.ba www.zeps.ba
7.	18.09.- 20.09.2025.	Uluslararası tarım, avcılık ve balıkçılık fuarı “INTERAGRO 2025”	Bijeljina	Akcionarsko društvo “GRAD”	Tel: 00387 55 203 403 E-mail: info@adgradbn.com www.adgradbn.com
8.	24.09.- 27.09.2025.	19. Uluslararası ekonomi fuarı Tešanj- BH 2025	Matuzići	“Biznis centar” İşadamları Derneği Jelah- Tešanj	Tel: 00387 32 655 760 E-mail: udruzenje@biznistesanj.ba www.biznistesanj.ba/sajam
9.	10.10.- 11.10.2025.	Hersek’in Akdeniz meyveleri fuarı Stolac “HPM”	Stolac Stolac Spor Merkezi	Hersek’in Akdeniz meyveleri Kooperatifi Stolac	Tel: 00387 36 853 159 E-mail: h.plod.mediterana@tel.net.ba www.plodovimediterana.ba

BH’de fuarlar genelde küçük ölçekli (panayır formatında), kurumsallıktan uzak ve daha çok iç pazara hitap edecek şekilde düzenlenmektedir. Bunun gerekçeleri olarak ise; kurumsal firma sayısındaki azlık, modern fuar alanlarının yetersizliği, ülkenin yönetim yapısından kaynaklı çok başlılık, sermaye yetersizliği ve fuar alanında yeterli tecrübeye sahip olunamaması gibi etkenler sayılabilir.

Tarım sektöründe de düzenlenen fuarlar küçük ölçekli olmakla birlikte, ülkede son yıllarda gelişmekte olan genel ekonomik fuarlarda tarım ve gıda sektörleri de yer almaktadır. Bu fuarlardan Zeps ve Tesanj Fuarları öne çıkmaktadır. Zeps Fuarı, BH’nin Zenica şehrinde her yıl Eylül ayında düzenlenmekte ve Bakanlığımızın 2024 ve 2025 yıllarında milli katılım fuar organizasyonu kapsamında destek verdiği bir fuardır. Yaklaşık 20.000 m²’lik bir alanda metal sanayi, ağaç işleme ve mobilya, **tarım ve gıda**, tekstil, ev tekstili, otomotiv ve yedek parça, inşaat ve yapı malzemeleri, bankacılık, kentsel donanımlar, turizm, spor ekipmanları, enerji ve ekoloji, iş güvenliği, bilgi teknolojisi ve telekomünikasyon ve sağlık hizmetleri sektörlerine ev sahipliği yapmaktadır.

Tesanj Fuarı da her yıl Eylül ayında BH’nin Tesanj şehrinde düzenlenmekte olup, BH’nin yanı sıra Avrupa ülkeleri başta olmak üzere çeşitli ülkelerdeki farklı sektörlerden çok sayıda firmanın katılım sağladığı bu fuar 25.000 metrekarelik bir alanda düzenlenmekte ve 2024 yılında 15 farklı ülkeden 600’den fazla firma tarafından katılım sağlanmıştır. 30 bini aşkın kişi tarafından fuarın ziyaret edildiği ve ağırlıklı olarak metal işleme, makine, ahşap, otomotiv, **tarım ve gıda**, inşaat, elektrik, kimya, deri ve tekstil, yapı malzemeleri, ekoloji, bilgi teknolojileri, turizm ve hizmet sektörlerinden katılımcılar yer almaktadır.

4.6 Sektör Firmalarına Hitap Eden ve Gerçekleştirilmesi Planlanan Ticaret Heyetleri

Eylül ayında gerçekleşecek ve ülkemizin İstanbul Ticaret Odası organizasyonu ile milli katılım sağlayacağı Zeps 2025 Fuarı’na aralarında tarım ürünleri sektöründen firmalarımızın da olduğu ülkemizin çeşitli bölgelerinden işbirliği kuruluşlarınca ticaret heyetleri düzenlenmesi beklenmektedir. Ayrıca Müşavirliğimizce BH’nin en önemli bir diğer genel ticaret fuarı olarak öne çıkan Tesanj Fuarı’na da ülkemizden ilgili sektörlerden firmaların katılması yönünde Müşavirliğimizce gerekli yönlendirmelerde bulunmaktadır.

4.7 Sektörde İhale Yayımlayan Kamu Kurumları ile İlgili Bilgiler

- ✓ BH Federasyonu entitesinde Tarım, Su İşleri ve Ormancılık Bakanlığının web sitesinde tarım sektöründe verilen teşvikler ile açılan ihaleler yayınlanmaktadır: <https://fmpvs.gov.ba/>
- ✓ Republika Srpska entitesinde de Tarım, Su İşleri ve Ormancılık Bakanlığının web sitesinde tarım sektöründe verilen teşvikler ile açılan ihaleler yayınlanmaktadır: <https://vladars.rs/sr-SP-Cyrl/Vlada/Ministarstva/mps/Pages/default.aspx>
- ✓ Ayrıca BH’de makine, ekim malzemesi, bitki koruma, arazi ve tarımsal ürünler elektronik ortamda yayınlanmaktadır: <https://www.agroklub.ba/>

4.8 Bosna Hersek'in Ülkemiz ve Diğer Ülkelerle STA/Tercihli Ticaret Anlaşmaları

- ✓ Türkiye ile imzalanan ve 2003 yılından bu yana yürürlükte bulunan Serbest Ticaret Anlaşması (STA): Türkiye'nin tarım alanında imzalamış olduğu en geniş kapsamlı anlaşma BH ile yapılmış olup, kırmızı et ve canlı hayvan dışındaki tarım ürünlerinde gümrük vergisi bulunmamaktadır.
- ✓ Arnavutluk, Karadağ, Kosova, Makedonya, Moldova ve Sırbistan'ın içerisinde yer aldığı ve 2007 yılı Kasım ayından bu yana yürürlükte olan Orta Avrupa Serbest Ticaret Anlaşmasıdır (CEFTA)
- ✓ BH ile AB arasında imzalanmış ve 2008 yılı Temmuz ayından bu yana yürürlükte bulunan "Ticaret ve Ticaretle Alakalı Konularda Geçici Anlaşma" kapsamında, BH ile AB arasında bir serbest ticaret bölgesi tesis edilmiştir. Bu bağlamda, BH menşeli ürünlerin AB piyasasına girişi ve AB'nin BH'ye ihracatında 1 Haziran 2015 tarihi itibarıyla yürürlüğe giren İstikrar ve İşbirliği Anlaşması çerçevesinde tercihli sistem uygulanmaktadır. Ayrıca, BH 2000 yılından bu yana AB'nin otonom ticaret önlemlerinden de faydalanmaktadır.
- ✓ 2011 yılı Mart ayından bu yana süregelen müzakereler neticesinde, BH ile EFTA (İsviçre, İzlanda, Lihtenştayn, Norveç) arasında 24 Haziran 2013 tarihinde STA imzalanmış ve 1 Ocak 2015 tarihinde yürürlüğe girmiştir.
- ✓ İlaveten, BH ile ABD, Belarus, İsviçre, Japonya, Kazakistan, Norveç, Rusya ve Yeni Zelanda arasında Genelleştirilmiş Tercihler Sistemi uygulanmakta olup, ayrıca BH ile İran arasında tercihli ihracat rejimi bulunmaktadır.

4.9 Tercihli Tarifeden Yararlanmak İçin Gereken Belgeler

Ülkemiz ile BH arasında 2003 yılında imzalanan STA kapsamında EUR.1 belgesine sahip Türk menşeli ürünler için gümrük vergisi sıfırdır. EUR.1 sertifikasının olmaması durumunda BH'nin üçüncü ülkelere uyguladığı vergi oranları uygulanmaktadır.

4.10 Sektörde Standartlar

BH'de devlet düzeyinde bir Tarım Bakanlığı bulunmamakta olup, sektöre ilişkin planlama ve uluslararası koordinasyonu BH Dış Ticaret ve Ekonomik İlişkiler Bakanlığı, mevzuat ve gerekli düzenlemeler ise Entiteler (BH Federasyonu ve Republika Srpska) düzeyindeki Tarım Bakanlıkları tarafından yürütülmektedir. Piyasa standartları henüz AB'nin standartlarına uyumlaştırılmamış olup, örneğin Güneydoğu Avrupa'da Bölgesel Kırsal Kalkınma Daimi Çalışma Grubu tarafından bölge ülkelerinde meyve ve sebze piyasa standartlarına ilişkin bir çalışma yapılmasına karşılık ülkeye giren taze meyve ve sebze ürünlerinin sağlık ve kalite kontrolü yapılmakla birlikte iç kalite standartlarının AB'deki gibi gelişmediği ifade edilmektedir. Piyasa standartlarının oluşturulması, kabulü ve yürürlüğe girmesi ülkede Entite hükümetlerinin ve bakanlıklarının görevi ve yetkisi altındadır.

- ✓ Bosna Hersek Tarım, Gıda ve Kırsal Kalkınma Kanunu'na: https://www.mvteo.gov.ba/attachments/bs_Home/Ostale_stranice/POLJOPRIVREDA, PREHRANA, %C5%A0UMARSTVO I RURALNI RAZVOJ/Zakoni i drugi propisi za poljoprivredu, prehranu, %C5%A1umarstvo, ruralni razvoj/bs zakon-o-poljoprivredi--prehrani-i-ruralnom-razvoju-bosne-i-hercegovine.pdf

- ✓ Bosna Hersek Federasyonu Tarım, Su İşleri ve Ormancılık Bakanlığı tarafında yürürlükte olan kanunlar, yönetmelikler ve diğer mevzuata; https://fmpvs.gov.ba/poljoprivreda-propisi/#pll_switcher
- ✓ Republika Srpska Tarım, Su İşleri ve Ormancılık Bakanlığı tarafında yürürlükte olan kanunlar, yönetmelikler ve diğer mevzuata <https://vladars.rs/sr-SP-Cyrl/Vlada/Ministarstva/mps/%D0%B1%D0%BE%D1%98%D0%B0%D0%BD/Pages/default.aspx>
- ✓ Bosna Hersek Federasyonunda tarım sektöründe uygulanması gereken önceliklerin ve önlemlerin belirlenmesi, finansal çerçeve ve izleme ve değerlendirmelerinin yer aldığı 2021-2027 dönemi Tarım ve Kırsal Kalkınma Stratejisine <https://fmpvs.gov.ba/wp-content/uploads/2022/03/04-Strategija%20PRR%20FBiH%202021-2027-%20Drugi%20dio%20-%20NACRT.pdf>
- ✓ Republika Srpska tarım sektöründe uygulanması gereken önceliklerin ve önlemlerin belirlenmesi, finansal çerçeve ve izleme ve değerlendirmeleri değerlendirmelerinin yer aldığı 2021-2027 dönemi Tarım ve Kırsal Kalkınma Stratejisine; <https://vladars.rs/sr-SP-Cyrl/Vlada/Ministarstva/mps/%D0%BC%D0%B8%D0%BD%D0%B8%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%80%D1%81%D1%82%D0%B2%D0%BE/Documents/strategija%202021%202027.pdf>
- ✓ Bosna Hersek Gıda Güvenliği Kurumu tarafından gıda güvenliği konularında yürürlükte olan mevzuata <https://fsa.gov.ba/hr/propisi-o-hrani-2/propisi-o-hrani-na-snazi/>
- ✓ Bosna Hersek Piyasa Gözetim Ajansı ürünlerin piyasaya sunulduktan sonrası piyasa gözetimi ve denetiminde yetkili Kurumdur. Gözetim ve denetimdeki ilgili mevzuata <https://www.annt.gov.ba/Agencija/zakonodavstvo/default.aspx?id=351&langTag=bs-BA>

bağlantı adresleri üzerinden ulaşılabilir.

4.11 Sektörde Ambalajlama ve Etiketleme

Ambalajlama ve etiketleme konusunda BH standartları ile Türk standartları birbiriyle uyumlu olup, gerek ambalajlamada gerekse etiketlemede bugüne kadar herhangi bir sorunla karşılaşmamıştır.

Gıda ve diğer maddelerin sıhhi uygunluğu ile ilgili yasa, gıda maddelerinin etiketlenmesi hususunu da düzenlemektedir. Yasaya göre etiket, hem perakende satış ambalajının üzerinde, hem de dökme ambalajın üzerinde bulunmalıdır. BH'de resmi olarak kullanılan dillerden birinde yazılmış olması gerekmektedir. Bu etiketlerin üzerinde son kullanma tarihi, gıda katkı maddelerinin tipi, ilave edilen vitaminler, mineraller, ürünün besin değerini artırmak için diğer katkı maddeleri yer almalıdır. Diyet uygulayan kişiler için besin değeri değişikliğe uğramış gıda maddelerinin etiketlerinde bu durum belirtilmelidir. Etiketlerde gıda maddesinin muhtemel tıbbi faydaları yer almamalıdır. Etiket ya da ambalaj üzerinde “light” ya da “yağı azaltılmış” gibi ibareler kullanmak serbesttir. Ancak etiketlerde tüketiciyi yanlış yönlendirebilecek orijin, miktar ve kalite ile ilgili yazı, resim veya çizim ya da sağlıkla ilgili bilgi olmamalıdır.

Ayrıca, 28/10/2008 tarihli ve 87 sayılı BH Resmi Gazetesinde açıklanan Paketlenmiş Gıda Etiketleme veya İşaretleme Yönetmeliğinde Paketlenmiş gıdanın etiketlenmesinde ilişkin hususlara https://fsa.gov.ba/wp-content/uploads/2020/01/hr-Pravilnik_o_opcem_deklariranju_ili_oznacavanju_upakirane_hrane_87-08.pdf bağlantı adresi üzerinden erişilebilmektedir.

09/10/2014 tarihli ve 83/14 sayılı BH Resmi Gazetesinde açıklanan Ticarete Konu Patateslerin Etiketlenmesi ve Beyan Edilmesine ilişkin hususlara da <http://www.sluzbenilist.ba/page/akt/54xkFfjsohz4nh78h77fw=> bağlantı adresi üzerinden erişilebilmektedir.

Uluslararası ISPM 15. standardı kapsamında ahşap ambalaj malzemesinin işaretlenmesi öngörülmektedir. 6 mm'den kalın tüm ahşap ambalaj malzemelerinin, belirli bir ısı veya kimyasal işleme tabi tutulduğunu kanıtlayan bir işaretle işaretlenmesi gerekmekte ve işaret aşağıdaki gibi olmalıdır:

4.12 Lojistik

BH'nin lojistik altyapısı karayolları, demiryolları ve havayolundan oluşmakta olup, karayolları lojistiğin en önemli unsurunu teşkil etmektedir. Ülkenin karayolu ağı otoyol, anayol ve bölge karayollarından oluşmaktadır. Toplam otoyol uzunluğu 218 km, anayol uzunluğu 4.237 km ve bölge karayolları uzunluğu 4.655 km'dir. Ülkemiz ile BH arasındaki karayolu ticareti ortalama 1-2 günü bulabilmektedir.

BH'nin ithalat ve ihracatında en büyük kapasiteye sahip olan AB ülkeleri ve çevre ülkelerle (Sırbistan, Hırvatistan) yapılan karayolu dış ticaretinde kullanılan ana güzergâhlar şöyle sıralanabilir:

- ✓ Birincil olarak BH'nin en büyük ticari partneri olarak öne çıkan AB ülkeleriyle olan dış ticaretinde ağırlıklı olarak kullanılan ve Koridor Vc Otoyolu'na Doboj-Banja Luka otoyolu üzerinden bağlanan "Bosanska Gradiška" sınır kapısından Hırvatistan, Slovenya, Avusturya, Almanya ve diğer AB ülkelerine ulaşan güzergâh,
- ✓ BH'nin kuzey tarafında Koridor Vc Otoyolu'nun başlangıcında bulunan "Orasje sınır kapısı" üzerinden Hırvatistan, Macaristan, Slovakya ve Polonya gibi ülkelere açılan güzergâh,
- ✓ BH'nin komşu ülkeleri dış ticaretini gerçekleştirdiği, sırasıyla Sırbistan'la Zvornik ve Vişegrad (Donje Vardište), Hırvatistan'la Bosanska Gradiška ve İzaç, Karadağ ile Hum (Şçepan Polje) güzergâhları, (Vişegrad (Donje Vardište sınır kapısı Türkiye ile de BH arasındaki ticari güzergâhın en önemli parçası)

olarak ön plana çıkmaktadır.

BH'nin ithalat ve ihracatında önemli yer tutan demiryolu dış ticaretinde en çok kullanılan hat ise 194 kilometre uzunluğunda olup, Saraybosna'yı Konjic ve Mostar üzerinden Hırvatistan'ın Ploče Limanına bağlamaktadır.

Ülke çapında büyük çaplı lojistik merkezleri bulunmamakla birlikte, daha çok nakliye firmalarına ait küçük ölçekli ve daha çok depolamayı esas alan lojistik merkezleri bulunmaktadır. Bu merkezler genellikle BH'nin sanayi bölgeleri olarak öne çıkan Saraybosna, Tuzla, Bihaç, Hersek ve Banja Luka'da yer almaktadır.

4.13 Dağıtım Kanalları

BH'de pazara girebilmenin en etkili yolu, büyük toptancılarla ya da yeterli büyüklükte dağıtım filosuna sahip firmalarla işbirliği yapmaktır. Yabancı sermayeli büyük zincirlerin son zamanlarda pazara hakim oldukları görülmektedir. Kendileri doğrudan ithalat yapabilen bu firmalarla çalışmanın en büyük avantajı, ürünlerin BH dışına, çevre ülkelere de satılmasına imkan veriyor olmasıdır.

Savaş öncesinde devlet tarafından kontrol edilen büyük perakende şirketleri, savaş sonrasında sektörden çekilmek veya faaliyet gösterdikleri yerleri özel sektör kuruluşlarına kiralamak zorunda kalmışlardır. Böylelikle, devlet teşebbüslerinin aksine, küçük işletmeler perakendecilik sektörüne hakim duruma gelmişlerdir. Sektöre 2000 yılından bu yana özellikle Hırvat, Sloven, Sırp ve Fransız sermayesi girmiş olup, hipermarket düzeyinde perakendecilik büyük ölçüde bu gruplar tarafından kontrol edilirken, son dönemde büyük atılımlar gerçekleştiren yerel sermaye öne çıkmaya başlamıştır.

Perakende piyasasında büyük marketler özellikle yabancı sermayenin girişiyle birlikte yaygınlaşmış olmakla birlikte, ülkede üretici-toptancı-perakendeci sistemi yaygın olarak dağıtım kanallarında ağırlığını korumaktadır.

4.14 E-Ticaret (Sınır Ötesi E-Ticaret/E-İhracat)

4.14.1 Ülkedeki Pazaryerleri

Tarım ve gıda sektöründe online satış BH'de yeni yeni gelişen bir platform olarak ön plana çıkmaktadır. www.olx.ba BH'nin en büyük yerel online satış sitesi olan ve tüm sektörlerin bir arada olduğu bu sitede muhtelif tarım ürünlerinin satışı da bulunmaktadır. Bu sitenin yanı sıra kullanılan diğer online platformlar olarak www.ananas.ba ve www.bazzar.ba web siteleri de sayılabilmektedir. Ayrıca nihai tüketiciler için hazırlanan ve yerli üreticilerden toplanan tarım, gıda ve bitkisel ürünlerin online olarak satıldığı web sitelerine de;

www.farmer.ba

<https://www.korpazdravlja.ba/>

<https://butikzdravehrane.ba/>

<https://zdravahrana.ba/>

<https://mojezrno.com/>

adreslerinden ulaşılabilir.

4.14.2 Özel Günler, Bayramlar v.b.

BH'de resmi tatiller, 1-2 Ocak Yeni Yıl tatili, 1 Mart Bağımsızlık Günü, 1-2 Mayıs Uluslararası Mayıs Tatili ve 25 Kasım Ulusal Tatil'dir. Bu tatiller süresince bazı kurumlar çalışmaya devam etmektedir. Ancak dini bayramlarda çalışılmamaktadır. Tatillerin Pazar günlerine denk gelmesi halinde takip eden Pazartesi günü resmi tatil ilan edilmektedir.

4.14.3 En Çok Kullanılan Sosyal Medya Platformları

En çok kullanılan sosyal medya platformları Facebook, YouTube, Instagram, X, WhatsApp, Viber, LinkedIn, TikTok ve Snapchat olarak sıralanabilmektedir.

4.14.4 E-Ticaretteki Gümrük Vergileri ve Muafiyetleri

Vergi Uygulamaları

- 300 Bosna Hersek Markı altındaki sevkiyatlar gümrük vergilerinden muaftır.
- Kıymeti 300 Bosna Hersek Markını aşan ve yurtdışındaki tüzel kişilerden sipariş edilen eşya için eşyanın kıymeti üzerinden (eşyanın değeri, sigorta, nakliye vb. masraflar) BH Dış Ticaret ve Ekonomik İlişkiler Bakanlığı tarafından o yıl için yayımlanan Gümrük Vergisi Tarifesindeki eşyanın cinsine göre belirlenecek (%5, %10, %15) gümrük vergisi ve %17 oranında KDV ödenmektedir.
- Yurtdışındaki gerçek bir kişi tarafından BH'deki gerçek bir kişiye paket gönderilmesi durumunda 90 Bosna Hersek Markını aşmayan gönderiler için gümrük vergisi ve KDV ödenmez.
- Kıymeti 5.000 Bosna Hersek Markını geçmemek şartıyla, posta idaresi tarafından eşyaların gümrük muayenesi için gümrük ofisine başvuruda bulunulur. Gümrük ofisi tarafından söz konusu eşyalar için ödenmesi gereken gümrük vergisi (tek oran gümrük vergisi %10) ve KDV (%17) veya varsa ilave ödenmesi gereken vergiler hesaplanır ve tutar belirlenir. Hesaplanan tutarın ödenmesinin ardından postacı tarafından gelen eşya alıcıya teslim edilmektedir. Bu durum ancak aşağıdaki şartlarda uygulanabilmektedir:
 - Yolcu beraberinde getirilen eşya, ticari miktar ve mahiyet arz etmeyen eşya (24/18 sayılı Bosna Hersek Resmi Gazetesinde yayımlanan Kararın 3/1-e maddesinde yer alan özel, kişisel veya ailesinin kullanımı veya hediye olduğu şartını yerine getiren eşya) olması ve sıklıkla getirilmiyor olması gerekmektedir.
 - Gönderi gerçek kişiden gerçek kişiye gönderiliyor ise, ticari miktar ve mahiyet arz etmeyen eşya (24/18 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan Kararın 3/1-e maddesinde yer alan özel, kişisel veya ailesinin kullanımı veya hediye olduğu şartını yerine getiren eşya) olması, sıklıkla gönderilmemesi ve gönderi için herhangi bir ücret ödememiş olması gerekmektedir.
- İki ülke arasında imzalanan STA kapsamında; gerçek kişilerin posta gönderileri için tercihli rejim varsa, bu durumda gönderinin 1.000 Bosna Hersek Markını geçmemek şartıyla menşe dolaşım belgesi veya menşesine ilişkin beyan ve CN22/CN23 veya geçerli uluslararası belgelerin ibraz edilmesi gerekir.

4.14.5 E-Ticarete Yönelik Düzenlemeler

Devlet düzeyinde e-ticaret kanunu bulunmamakta olup, Republika Srpska entitesinde 2009 yılında kabul edilen E-Ticaret Kanununa <https://www.narodnaskupstinars.net/?q=la/akti/usvojeni-zakoni/zakon-o-elektronskom-poslovanju-republike-srpske> bağlantı adresi üzerinden erişilebilmektedir. Federasyon entitesinde ise Ticaret Bakanlığı tarafından AB Sivil Toplum Projesi desteğiyle yeni ve modern E-Ticaret Kanunu üzerinde çalışmalar devam etmektedir.

4.14.6 E-Ticarete Yönelik Lojistik Hizmetleri

Uluslararası hızlı kargolar arasında DHL Express, FedEx, UPS, IN TNT bulunmakta olup, yurtiçi hızlı kargolar ise BH Posta d.o.o., Srpske d.o.o., Hrvatska Posta d.o.o., A2B d.o.o., EuroExpress, Express Courier, Express One Sarajevo şirketleri faaliyet göstermektedir.

4.15 Tanıtım ve Pazarlama

Ülkede tarım ürünleri, geleneksel pazarlama araçları olan televizyon, radyo, gazete, internet gibi farklı medya kanalları kullanılarak reklam yoluyla tanıtılmakta ve geniş kitlelere ulaştırılmaktadır. Bu yöntemler, üreticilerin ürünlerini tüketicilere tanıtmak ve pazar paylarını artırmak için etkili bir şekilde kullanılmaktadır. Ayrıca, dijital platformların yükselişiyle birlikte sosyal medya gibi yenilikçi pazarlama teknikleri de giderek daha fazla tercih edilmektedir.

4.16 Sektörde Tüketici /Alıcı Tercihleri ve Son Trendler

Tüketiciler tarım ürünlerini hem pazarlarda hem de market ve hipermarketlerden temin edebilmektedir. Genellikle taze meyve ve sebze alışverişinin yapıldığı merkezi yerlerde yer alan semt pazarları hafta sonu özel bir öneme sahiptir. Pazar yerlerinin şehirlerde halkın yoğun yaşadığı yerlerde konumlanmış olmaları, taze/günlük ürünler satılması ve yayaaların kolayca ulaşabileceği yerlerde bulunması sebebiyle özellikle hafta sonları alışveriş için tercih edilebilmektedir. Diğer taraftan, marketler ve süpermarketler ise ürün fiyatı, çeşitliliği ve günümüzde yaygınlaşan internet üzerinden alışverişlerde tercih edilen yöntem olarak giderek daha fazla önem kazanmaktadır. Bu tür ürünler, hem yerel hem de uluslararası pazarlarda talep görmektedir.

4.17 Sektörde Vergiler

BH'de Katma Değer Vergisi tüm ürünlerde %17 olarak belirlenmiştir. Gümrük vergileri ise yukarıda da zikredildiği üzere %0-15 arasında değişmekte olup, ortalama %6,5 düzeyindedir.

4.18 Sektöre Yönelik ve Genel Tarife Dışı Engeller

Sektörel veya genel tarife dışı engeller bulunmamaktadır.

5. Sektörde İhracatçılarımızı Bekleyen Fırsatlar

- ✓ **Serbest Ticaret Anlaşması ve Jeopolitik Yakınlık:** Ülkemizin BH ile 2003 yılında imzalamış olduğu ve 2021 yılında revize edilen STA, özellikle tarım ürünlerinin ihracatı noktasında ihracatçılarımıza büyük kolaylıklar sağlamaktadır. Söz konusu STA, Türkiye'nin tarım alanında imzalamış olduğu en geniş kapsamlı anlaşma mahiyetinde olup, kırmızı et ve canlı hayvan dışındaki tarım ürünlerinde gümrük vergisi bulunmamaktadır. Ayrıca BH'nin jeopolitik olarak ülkemize yakın bir konumda olması lojistik maliyetleri açısından da avantaj teşkil etmektedir.
- ✓ **Tarım Ürünlerinde Dışa Bağımlılık:** Tarihsel açıdan BH ekonomisi tarıma dayalı bir ekonomi olsa da bugün ülkenin gıda ihtiyacının ancak yarısını karşılayabilmesi, bu anlamda ihracatçılarımız adına bir fırsat sunmaktadır.
- ✓ **Artan turist sayısı:** Son yıllarda BH'ye gelen turist sayısındaki artışla paralel bir şekilde, tarım sektöründe dış ticaret açığı veren BH'de tarım ürünlerine yönelik ihtiyaç da bu doğrultuda artış göstermektedir. 2024 yılında ülkeye gelen turist sayısı iki milyona ulaşmış, önümüzdeki dönemde bu rakamın daha da yukarılara çıkması beklenmektedir.
- ✓ **Türk ürünlerine olan teveccüh:** Çok sayıda BH vatandaşının öğrencilikleri ya da Türkiye'deki akrabalarını ziyaretleri sırasında Türk ürünleri ile tanışmış olmaları, Türkiye'nin önemli markalarının perakende marketlerdeki paylarının artması ve iki ülke arasındaki tarihsel ve yakın bağlar kapsamında olumlu Türk Malı imajı da ihracatçılarımız için fırsatlar sunmaktadır.
- ✓ **Helal Gıda Pazarı:** BH'de helal gıda tüketiminin yaygın olması, helal sertifikalı ürünler sunan ülkemiz firmaları için pazarda avantaj sağlayabilmektedir.

6. Sektörde İhracatçılarımızı Bekleyen Tehditler

- Son yıllarda gıda fiyatlarındaki artış ve alım gücünün düşmesi,
- Siyasi istikrarsızlık senaryoları,
- Tüketici tercihlerinde muhafazakarlık ve pazarda eski Yugoslavya ülkelerinin hakimiyeti,
- Güçlü ekonomik bağlara sahip olunan AB'deki ekonomik toparlanmanın gecikmesi,
- Özellikle Boşnak halkı ile olan tarihi ve kültürel bağlarımıza, kültürel etkileşime rağmen, gıda tüketiminde iki ülke alışkanlıkları arasında farklılıklar (Örneğin, Türkiye'de çokça tüketilen bulgur, ırmik, arpa şehriye, çay gibi gıdalar BH'de fazla tüketilmemektedir.),
- BH'nin bir deniz limanı olmaması nedeniyle Türkiye ile ticaretini ağırlıklı olarak karayolu ile yapması ve AB'nin ülkemiz menşeli muhtelif ürünlerin transit ticaretine bile izin vermemesi,
- Ödemelerin genelde vadeli yapılması ve firmalarımızın karşı karşıya kaldığı alacak sorunları

pazardaki riskler olarak ön plana çıkmaktadır.

7. Tarım Sektöründe İhracatın Artırılması için Firmalara Öneriler

BH pazarına girmek isteyen firmalarımızın doğru bir pazar analizi yapması önem arz etmektedir. Özellikle tüketici tercihlerin doğru bir şekilde belirlenmesi ve ülkedeki düşük alım gücü nedeniyle fiyat odaklı hareket edilmesi gerekmektedir.

Ülkemizin BH'deki tüm kesimleri kapsayıcı siyasi ve ekonomik ilişkileri ve özellikle Boşnaklarla olan tarihsel ve kültürel yakın bağlar ihracatçılarımız için önemli fırsat sunmaktadır. Haftalık 40'ı aşan uçuş sayısı ve ülkemiz vatandaşlarına 180 gün içinde 90 güne kadar uygulanan vize serbestisi de göz önünde bulundurulduğunda firmalarımızın BH'deki Zeps ve Tesaňj Fuarları başta olmak üzere ekonomik etkinliklere katılmalarında ve gerek Türkiye'deki iş birliğı örgütlerince düzenlenen ticaret heyetleri ile gerekse de bireysel olarak da ziyarette bulunmalarında fayda görölmektedir.

Ayrıca ticarete muhafazakar olan ve özellikle gıda sektöründe tüketim alışkanlıklarının kolay kolay değişmediğı BH pazarında firmalarımız, kaliteli ürünleri uygun fiyatlarla ve doğru reklam ve tanıtım çalışmaları ile desteklemeleri halinde pazar paylarının artacağı değerlendirilmektedir.

8. Belirtilmesinde Fayda Görölen Diğer Hususlar

BH'nin idari yapısı üç etnik gruba dayanması nedeniyle çok katmanlı bir yapı arz etmektedir. Bu idari yapıdaki karar vericileri ve bunları yönlendirenleri teşhis etmek ilk başta mümkün olmayabilmektedir. Bu nedenle, ülkemizden BH pazarına girmeyi planlayan firmaların makul bir süre öncesinden bir öğrenme sürecinden geçmelerinin yararlı olacağı düşünülmektedir.

BH ile ticaret yapan firmalarımız, yerel firmalardan ödemelerini alamama ve sözleşme şartlarına uyulmaması gibi durumlarla karşılaşabilmekte; ağır işleyen hukuksal sistem dolayısıyla davalar uzun sürebilmektedir. Bölgede yeterli sermaye birikimi olmadığı için BHli ithalatçıların peşin ödeme yerine altı aya kadar vadeli ödeme planlarını tercih ettikleri bilinmektedir. Bu bakımdan, BH firmalarına ürün/hizmet satışı gerçekleştirecek firmaların teminatlı çalışmaları, güvenilir bir yerel ortakla veya yerel mevzuata/süreçlere hakim bir avukat ya da mali müşavir ile birlikte hareket etmeleri önerilmektedir.

Yerel paydaşlar ile çalışmak esasen BH pazarında hızlı ilerleme kaydetmek açısından en sağlıklı yöntem olarak değerlendirilmektedir. İşbirliğı yapılacak yerel paydaşlar hakkında Müşavirliğimizin erişimindeki kaynaklardan bilgi temin edilmesi mümkün bulunmaktadır.

BH pazarında başarılı olmak için pazarı komşu ülkelerle bir bütün olarak düşünüp, tüm bölgeye hitap edecek şekilde pazara girmek daha uygun olacaktır.

Ayrıca ihracatçılarımız bu pazarda güçlü olan Sırp, Hırvat, Alman, İtalyan, Avusturyalı, Yunan ve İspanyol sermayeli firmalar ile rekabet ederken, fiyat kırarak birbirlerine zarar vermemeye özen göstermelidirler. Firmalarımızın ürünlerinde farklılık yaratarak ve kaliteye önem vererek pazardan pay almaya çalışmaları daha faydalı olacaktır

BH'nin nüfusu, üç kurucu halk (Boşnaklar, Sırlar, Hırvatlar) başta olmak üzere, farklı etnik, kültürel, dini gruplardan oluşmaktadır. Bu nedenle, iş görüşmelerinde selamlaşmadan itibaren her aşamada dini veya etnik referanslardan kaçınılmasında fayda vardır. Özellikle resmi kurumların yetkilileri ile görüşmelerde selamlaşmanın resmi bir dille yapılması ve samimi hitaplar

kullanılmaması önerilir. Bu etnik kimlikler aynı zamanda farklı dini inançlara da karşılık gelmektedir. Özellikle büyük şehirlerde (Saraybosna, Tuzla, Zenica, Banja Luka, Mostar) her etnik gruptan insanlar ile karşılaşmak mümkün olduğundan, Bosna Hersekli muhataplara hangi etnik gruba mensup olduğunun sorulmaması önerilmektedir.

Son olarak ülkede iki tür yönetici bulunmaktadır: geleneksel (eski Yugoslavya'nın sosyalist yapısında deneyim kazanmış, görece yaşlı nüfus) ve modern (eğitimi genellikle BH dışında almış, yabancı dil bilen, görece genç nüfus). BH yaşlılara saygı duyulan bir kültüre sahip olmakla birlikte, günümüzün teknolojik gelişmelerine daha kolay adapte olan genç nüfus sosyal hayatta ve iş hayatında daha fazla öne çıkmaktadır. Özellikle büyük şirketlerde İngilizce, Almanca gibi dilleri bilen çalışanlar da görev yapmaktadır. Buna karşılık her halükarda BH'de iş görüşmelerine Türkçe ve Boşnakça bilen bir tercüman ile gidilmesinde fayda görülmektedir.

9. Genel Değerlendirme

TÜİK verilerine göre Türkiye'nin BH'ye ihracatında % 9'luk pay alan ve ülkemizin BH'ye ihracatında her yıl istikrarlı bir şekilde artış gösteren tarım sektöründe ülkemizin sahip olduğu potansiyel ve avantajlar düşünüldüğünde söz konusu pay daha da yukarılara taşınabilir. Yapısal anlamda bu sektörde dış ticaret açığı veren, düşük alım gücü ve ticaretteki muhafazakar tutum ve pazarda eski Yugoslavya ülkelerinin hakimiyetine rağmen, firmalarımız mevcut STA ve ülkemizin BH ile olan yakın siyasi ve ekonomik ilişkileri göz önünde bulundurmak ve doğru kişi ve noktalarla temas etmek, BH'deki ekonomik etkinliklere katılmak ve fiyat odaklı hareket etmek suretiyle olumlu neticeler elde edebilecekleri mülahaza edilmektedir.

Ayrıca, ülkedeki bürokratik süreçlerin fazlalığına rağmen düşük üretim maliyetleri, sahip olduğu STA'lar ve jeopolitik olarak avantajlı konumu sayesinde bu sektörde yatırım için de avantajlar sunmaktadır. Bu doğrultuda Türkiye'den yatırım yapmayı düşünen firmalar için de bölgesel üretim ve ihracat merkezi olma fırsatı da sunmaktadır.

10. Yararlı Adresler

1. Devlet düzeyinde yetkili Bakanlık:

BH Dış Ticaret ve Ekonomik İlişkiler Bakanlığı
Musala 9,
7100 Sarajevo
Tel. +387 33 220 093, + 387 33 214 102
Fax +387 33 220 091, + 387 33 552 512
E-posta: info@mvteo.gov.ba
Website: <https://mvteo.gov.ba/>

2. Canlı hayvan, hayvansal ürünleri ve veteriner ilaçlarının ithalatı için yetkili kurum:

BH Veterinerlik Ofisi
Marsala Tita 9a/II
7100 Sarajevo
Tel. +387 33 565 714
Fax +387 33 565 725
E-posta: info@vet.gov.ba
Website: <http://www.vet.gov.ba/>

3. *Tarım, tohum, ekim malzemesi ve pestisit ithalatı için yetkili kurumlar:*

BH Bitki Sağlığını Koruma İdaresi
Marsala Tita 9a
71000 Sarajevo
Tel/faks: +387 33 290 700 ve 290 711
E-posta: infouprava@uzzb.gov.ba
Website: <http://uzzb.gov.ba/>

BHF Tarım, Su İşleri ve Ormancılık Bakanlığı
Bitki Sağlığı Bölümü
Hamdiye Cemerlica 2
71 000 Sarajevo
Tel. +387 33 726 586
E-posta: info@fmpvs.gov.ba
Website: <https://fmpvs.gov.ba/en/homepage-eng/>

RS Tarım, Su İşleri ve Ormancılık Bakanlığı
Bitki Sağlığı Bölümü
Trg Republike Srpske 1
78000 Banja Luka
Tel: +387 51 338 397, 338 398
Faks: +387 51 338 866
E-posta: mps@mps.vladars.net
Website: <https://www.vladars.net/eng/vlada/ministries/MAFW/Pages/default.aspx>

4. *Sağlık ve piyasa denetimi için yetkili kurumlar:*

BH Piyasa Gözetim Ajansı
Trg Ilidžanske brigade 2b
71124 Istočno Sarajevo
Tel: +387 57 343 503; +387 57 340 718
Faks: +387 57 343 502
E-posta: msa.info@annt.gov.ba
<https://annt.gov.ba/agencija/default.aspx?langTag=bs-BA>

BH Federasyon Teftiş İdaresi
Fehima ef. Curcica 6
71 000 Sarajevo
Tel: + 387 33 563 350
Faks: + 387 33 563 351
E-posta: info@fuzip.gov.ba
Website: <http://www.fuzip.gov.ba/>

Sırp Cumhuriyeti Teftiş İdaresi
Trg Republike Srpske 8
51000 Banja Luka
Tel: + 387 51 337 627
Faks: +387 51 307 955
E-posta: uprava@inspektorat.vladars.net
Website: <http://www.inspektorat.vladars.net/>

11. Kaynakça

- Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü (FAO)
- Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP)
- Bosna Hersek Ekonomik İlişkiler ve Dış Ticaret Bakanlığı
- Bosna Hersek İstatistik Ajansı
- Bosna Hersek Ticaret Odası
- T.C. Ticaret Bakanlığı
- Trade Map
- Türkiye İstatistik Kurumu